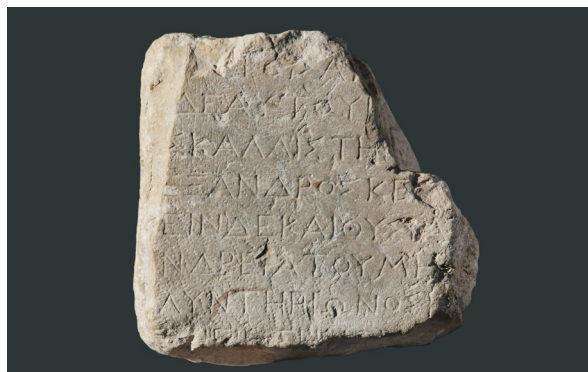

Grčki počasni javni natpis iz Vranjica iz 4. stoljeća prije Krista¹

U Vranjicu je 2006. godine pronađen fragment dotad nepoznatoga grčkog javnog natpisa (RADIĆ ROSSI 2008), a preliminarno je čitanje objavljeno 2012. godine (KUNTIĆ-MAKVIĆ I MAROHNIĆ 2010). Datira se u 4. stoljeće prije Krista. U radu donosimo epigrafsku analizu i komentar te natpis interpretiramo kao počasni javni natpis.

Jedan od rijetkih novih nalaza među grčkim epigrafskim spomenicima iz Hrvatske pronađen je u Vranjicu 2006, u ranosrednjovjekovnoj obalnoj konstrukciji za koju je bio upotrijebljen antički kameni materijal: ulomci antičkih skulptura, sarkofazi, arhitektonski elementi i natpisi na grčkom i latinskom jeziku (RADIĆ ROSSI 2008 a i b).

Slika 1. Grčki natpis iz Vranjica (foto Tonći Sesar)

Spomenik se čuva u Arheološkom muzeju Split (inv. br. AMS 74732, slika 1). Od rudistnog je vapnenca, dimenzija 20,5 x 20,5 x 14 cm. Osim dijela natpisnog polja, i s lijeve bočne strane sačuvan je dio izvorne, fino obrađene površine.

¹ Istraživanje obavljeno u sklopu rada na projektu Hrvatske zaklade za znanost „Transformiranje jadranskog kozmosa: otočnost, povezanost i lokalni identiteti predrimске Dalmacije“ (UIP-2020-02-2419)

Ulomak je stele ili postolja spomenika. Lijevi brid natpisne plohe je otkrhnut pa nedostaju sami počeci redova. Otkrhnuće teče tako da u 1. i 2. redu nedostaju po dva slova, a u 3. do 6. retka po slovo. Visina slova varira od 12 do 15 mm.

Oblici slova i osobito razmak među slovima te proporcije upućuju na 4. stoljeće prije Krista i ne nalazimo ih ni na jednom javnom natpisu iz srednje Dalmacije: slova pravilnih ravnih linija bez apeksa, alfa ravne poprečne prečke te mi i sigma razmaknutih vanjskih hasti starija su obilježja, a omikron, theta i omega nešto manji od ostalih slova (8-10 mm) upućuju na 4. stoljeće prije Krista.

Čitanje natpisa:

[. . .]ΤΟΙΣΑΙ[— — —]
 [. .] δὲ ἀντοῦ ι[— — —]
 [ὠ]ς καλλίστηι[— — —]
 [(?)Δ]ἔξανδρος κε[— — —]
 5 [.]εἰν δὲ καὶ θύσια[v(?)— — —]
 [ἀ]νδρεία τοῦ μη[— — — τοῦ]
 Πλυνηριῶνος κ[— — —]
 [. .]ΙΕΙ[.]ΤΗΝ[— — —]

1 Kuntić-Makvić i Marohnić: [. .]ΤΟΙΣΑΙ[— — —]

2 Od posljednjeg slova sačuvana je jedna uspravna hasta.

3 Od posljednjeg slova sačuvana je jedna uspravna hasta.

4 Kuntić-Makvić i Marohnić: Moglo bi se čitati i ἔξ ἀνδρός κε[. Na početku retka samo je jedno slovno mjesto.

U trećem se retku može pretpostaviti fraza kojom se iziskuje da se nešto učini/izradi što je najbolje moguće. Često se koristi u kontekstu javnih obreda (ὠς καλλίστηι). Nesumnjivo se odnosila na imenicu ženskoga roda u jednini, ali ona nije sačuvana. Oštećenje je takvo da ne možemo biti sigurni ni u kojemu je padežu bila (dolaze u obzir nominativ, dativ i akuzativ jednine). U petom se retku raspoznaje riječ za žrtvu (θύσια[v(?)). Veznici δὲ καὶ u istome retku pokazuju da se prije prinošenja žrtve spominjala druga radnja s kojom je ono bilo povezano. U četvrtom je retku slovna skupina koja se može restituirati u vlastito ime (primjerice, Deksandar ili Aleksandar) u nominativu ili eventualno u frazu (ἔξ ἀνδρός). U sedmom se retku spominje mjesec plinterion u genitivu jednine. Naziv se koristio u kalendaru Para i drugih jonskih otoka, i vjerojatno je odgovarao dijelovima naših lipnja i srpnja (TRŮMPY 1997).

Činjenica da se u tekstu natpisa spominju žrtve ne mora značiti da je bilježio neku svetkovinu, jer su se žrtve prinisile gotovo u svakoj službenoj prigodi. Vlastito ime u nominativu na javnom natpisu moglo bi biti ime predlagatelja odluke unutar teksta preskripta (“taj-i-taj reče”) ili ime osobe kojoj se podiže spomenik uz druge počasti kao što su čast predvođenja službene procesije, vijenac, kip, prvo mjesto u kazalištu i sl. Nominativ se u tom slučaju pojavljuje u motivacijskoj klauzuli iza uzročnog veznika (“budući da je taj-i-taj nešto učinio za zajednicu”, RHODES OSBORNE 2017; MAROHNÍĆ 2016). Često takvu počast dobiju magistrati nakon što im istekne mandat, pri čemu se može istaknuti da su neke svoje dužnosti obavili kako dolikuje. Jedna od njih je i prinijeti žrtve nakon isteka mandata, no mogu je zaslužiti i strani moćnici ili istaknuti domaći ratnici i drugi zaslužni ljudi. Obično se vrlina, koju se veliča, naziva ἀρετή, no možda je ovdje u opticaju ἀνδρεία “muževnost, hrabrost” (redak 6). Takav natpis mogao je osim na steli biti i na postolju spomenika, koje osim u obliku kvadra, može biti i u obliku odsječene piramide ili drugog paraleloipeda. To bi bio počasni natpis (engl. *honorific decree*) koji je ujedno i javni natpis jer je zapis o odluci neke zajednice te sadrži uobičajene pravne formule. Sačuvan je velik broj takvih natpisa. Vidi, primjerice, na slici 2 niz postolja s počasnim natpisima iz Amfijarejeva svetišta u Oropu u Beotiji. Na jednom od njih (*IG VII 4253, 332/1.* prije Krista, r. 7-17) pojavljuje se ovakva formulacija, koja uključuje imena u nominativu, žrtve (θυσίαι) i nešto učinjeno kako dolikuje (ὡς κάλλιστη): (...) ἔδοξεν τῶι δήμῳι / Δημήτριος Εὐκτήμονος Αφιδναῖος εἶπεν· ἐπειδὴ Φανόδημος Θυμαϊτάδης καλῶς καὶ φιλοτίμως νενομοθέτηκεν περὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου ὅπως ἂν ἦ τε / πεντετηρὶς ὡς κάλλιστη γίγνηται καὶ αἱ ἄλλαι θυσίαι τοῖς θεοῖς τοῖς ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀμφιαράου καὶ πόρους πε/πόρικεν εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἱεροῦ, δεδόχθαι τῆι βουλῆι· (...)

Slika 2. Niz postolja s počasnim natpisima. Amfijarejevo svetište u Oropu, Beotija, Grčka (foto Jelena Marohnić) J. M.

Datacija u 4. stoljeće prije Krista i jonski kalendar postavljaju niz interpretacijskih problema s obzirom na stanje istraživanja Grka u Saloni (Kirigin 2010). Iz ranijih je, naime, razdoblja poznato tek nekoliko pojedinačnih nalaza koji nisu upućivali na značajniju grčku prisutnost (KIRIGIN 2008). Otprije poznati grčki natpisi iz Salone datiraju se kasnije, počevši od 3-2. stoljeća prije Krista. Takav bi se počasni spomenik postavio na nekom javnom, svetom mjestu. Ono nam, pak, posve izmiče zbog sekundarne uporabe spomenika pri gradnji obalne konstrukcije u kojoj je nađen. Spomenik podrazumijeva i zajednicu u kojoj je ispunjavao svoju svrhu. Međutim, on nam je zasad, za ovo rano razdoblje, njezina jedina potvrda. Jedina jonska kolonija u blizini, tada posve nova, parska je kolonija Far na otoku Hvaru, no čini se nepotrebno pretpostavljati da je ovakav kameni spomenik ikad trebalo prenositi s otoka Hvara na obalu. Logičnije je zaključiti da se spomenik naprosto ne uklapa u postojeće stanje istraživanja i da je moguće da nas u istraživanjima grčke prisutnosti u Saloni očekuju još mnoga iznenađenja.

Bibliografija

- IG = *Inscriptiones Graecae*, Berlin, od 1860.
- KIRIGIN, Branko. 2008. *Grčko-helenistička zbirka u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu – The Greek and Hellenistic Collection on Exhibit in the Archaeological Museum in Split*. Katalozi i monografije. Split.
- KIRIGIN, Branko. 2010. *Salona. Antički Grci na tlu Hrvatske*, katalog izložbe 14. X. – 12. XII. 2010. ur. Jasminka POKLEČKI STOŠIĆ. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori: 144-145.
- KUNTIĆ-MAKVIĆ, Bruna, Jelena MAROHNIC. 2010. *Natpisi. Antički Grci na tlu Hrvatske*. Katalog izložbe 14. X. – 12. XII. 2010. ur. Jasminka POKLEČKI STOŠIĆ. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori: 73-90.
- MAROHNIC, Jelena. 2012. *Stanovnici polisa srednjega Jadrana od 4. do 1. st. pr. Kr.* Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- MAROHNIC, Jelena. 2016. *Paleografska obilježja i diplomatska struktura farske psefizme i parskog reskripta. Latina et Graeca*, 30/2: 49-69
- RADIĆ ROSSI, Irena. 2008a. *Arheološka baština u podmorju Kaštelanskog zaljeva. Archaeologia Adriatica* 2: 489-506.
- RADIĆ ROSSI, Irena. 2008b. *Zaštitno arheološko istraživanje u vranjičkome podmorju 2005/06. Tusculum* 1: 17-33.
- RHODES, P. J., Robin OSBORNE. 2017. *Greek Historical Inscriptions 478-404 BC*. Oxford University press.
- TRÜMPY, Catherine. 1997. *Untersuchungen zu den altgriechischen Monatsnamen und Monatsfolgen*, Heidelberg.

A Greek Honorific Decree from Vranjic (4th c. BC)

A fragment of a Greek public inscription was found in Vranjic in 2006 (RADIĆ ROSSI 2006a, b) and a preliminary reading was published in 2012 (KUNTIĆ-MAKVIĆ i MAROHNIĆ 2012). It is dated to the 4th c. BC according to letter forms. This paper presents an epigraphic analysis and commentary and the inscription is interpreted as a honorific degree. It is the currently the oldest Greek inscription from the area around Salona.

Keywords: Greek inscription, Greek epigraphy, honorific decree, Vranjic, Salona

Ključne riječi: grčki natpis, grčka epigrafija, počasni natpis, Vranjic, Salona

Jelena Marohnić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
jmarohnic@ffzg.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 3

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Gost urednik / Guest Editor

Feda Milivojević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

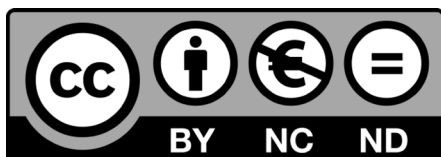
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.